13.1 Незалежність, компетентність та безсторонність

Незалежність, компетентність та безсторонність є фундаментальними принципами професійної діяльності правника та становлять основу довіри суспільства до правосуддя і правничої професії загалом. Ці принципи забезпечують належне функціонування правової держави та реалізацію права кожної особи на справедливий судовий розгляд. Вони закріплені у Конституції України, міжнародних актах, законодавстві України та професійних кодексах етики правників.

Принцип незалежності правника насамперед пов'язаний із принципом верховенства права, який закріплений у **статті 8 Конституції України**, де встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Незалежність правників, передусім суддів, є необхідною умовою здійснення правосуддя. **Стаття 126 Конституції України** передбачає, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Це означає, що суддя повинен приймати рішення виключно на підставі закону та внутрішнього переконання, без будь-якого тиску з боку органів державної влади, політичних сил або інших осіб.

Міжнародні стандарти також приділяють значну увагу принципу незалежності правників. У **Бангалорських принципах поведінки суддів (Bangalore Principles of Judicial Conduct, 2002)** незалежність визначена як базова цінність судової влади. Зокрема, у **Value 1 (Independence)** зазначено, що незалежність суддів є передумовою верховенства права та основною гарантією справедливого судового розгляду. У **пункті 1.1** цих принципів встановлено, що суддя повинен здійснювати свої функції незалежно, керуючись оцінкою фактів та відповідно до закону, без будь-якого зовнішнього впливу, тиску або втручання.

Принцип незалежності суддів також закріплений у **Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2010)12 «Про суддів: незалежність, ефективність та обов'язки»**, у пункті 11 якої зазначено, що судді повинні приймати рішення без будь-якого незаконного впливу, тиску, погроз або втручання з будь-якого боку.

Незалежність правників має значення і для адвокатської діяльності. **Основні принципи ролі адвокатів (Basic Principles on the Role of Lawyers, 1990), прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам** передбачають, що адвокати повинні мати можливість виконувати свої професійні функції без залякування, перешкод або неналежного втручання. Зокрема, **принцип 16** встановлює, що уряди повинні забезпечити адвокатам можливість виконувати свої професійні обов'язки без незаконного втручання. В

Україні незалежність адвокатської діяльності закріплена у **статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»**, яка визначає незалежність адвокатури як один із основних принципів її функціонування.

Іншим важливим принципом професійної діяльності правника є компетентність. Компетентність означає наявність належного рівня професійних знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного здійснення правничої діяльності. Вимога компетентності безпосередньо пов'язана з якістю правосуддя та ефективністю захисту прав людини. Наприклад, **стаття 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»** встановлює, що суддя зобов'язаний здійснювати правосуддя на основі закону, справедливо і своєчасно, дотримуючись правил суддівської етики. Це передбачає необхідність високого рівня професійної підготовки судді та постійного підвищення кваліфікації.

Для адвокатів вимога професійної компетентності закріплена у **Правилах адвокатської етики**, які передбачають, що адвокат зобов'язаний підтримувати належний рівень професійної кваліфікації та надавати правничу допомогу на високому професійному рівні. Компетентність означає також обов'язок правника враховувати актуальну судову практику, зокрема практику Європейського суду з прав людини.

Принцип безсторонності (неупередженості) означає, що правник повинен діяти об'єктивно та неупереджено, не надаючи переваги жодній зі сторін процесу. Цей принцип є ключовим для забезпечення права на справедливий суд. Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Європейський суд з прав людини у своїй практиці розрізняє суб'єктивну та об'єктивну неупередженість суду.

У справі Piersack v. Belgium (1982) Суд зазначив, що безсторонність суду повинна оцінюватися не лише з точки зору внутрішнього переконання судді, а й з урахуванням того, чи існують обставини, які можуть викликати обґрунтовані сумніви у його неупередженості. Подібна позиція була підтверджена у справі De Cubber v. Belgium (1984), де ЄСПЛ підкреслив, що навіть зовнішні обставини можуть створити сумнів у неупередженості суду і таким чином порушити статтю 6 Конвенції.

У національному процесуальному праві принцип безсторонності реалізується через інститут відводу судді. Наприклад, стаття 36 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що суддя не може брати участь у розгляді справи, якщо він є родичем сторони або має інший особистий інтерес у результаті справи. Аналогічні положення містяться у статті 75 Кримінального процесуального кодексу України, яка передбачає відвід судді у разі наявності обставин, що викликають сумнів у його неупередженості.

Практичні приклади демонструють важливість цих принципів. Наприклад, якщо суддя розглядає справу, у якій стороною є компанія, де працює його близький родич, це створює обґрунтований сумнів у безсторонності суду, і суддя повинен заявити самовідвід. Іншим прикладом може бути ситуація, коли адвокат бере на себе справу, яка вимагає спеціалізованих знань у сфері міжнародного арбітражу, не маючи відповідної компетенції. У такому випадку він повинен або підвищити свою кваліфікацію, або відмовитися від доручення клієнта, щоб забезпечити належний рівень правничої допомоги.

Таким чином, принципи незалежності, компетентності та безсторонності є взаємопов'язаними елементами професійної етики правника. Вони забезпечують належне здійснення правосуддя, гарантують реалізацію права на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Європейської конвенції, та сприяють зміцненню довіри суспільства до правової системи. Дотримання цих принципів є необхідною умовою ефективного функціонування демократичної правової держави.